

KNJIŽEVNOST

LEOPOLD SUHODOLČAN, SVETLICE. Z romanom Svetlice* je Suhodolčan podal takšno analizo sociološke strukture podeželja in generacijskega razporeženja kot Prežihov Voranc z Jamnico in Požganico za svoj čas. Primerjava sicer ni posrečena, čeprav Suhodolčan doživlja in oblikuje isti prostor, predvsem stil enega kot drugega ne dopušča primerjave. Poudariti bi hotel le to, da v slovenskem povojnem pripovedništvu nimamo tako široko zasnovanega romana, ki bi bil, kljub bolj ali manj očitnim spodrslijajem, podan s tako opazno oblikovalno voljo.

Kljub vidni oblikovalni volji, ki se manifestira v posebnostih in detajlih, pa se za začetek analize ponuja struktura samega romana. Prvo spoznanje je, da roman nima niti zunanje niti notranje razvojne fabulativne linije, da je spleten iz več niti, ki so po določeni potrebi vtakane v pripovedni organizem ali se po isti logiki tudi nehajo. Osnovno ogrodje tega pripovednega organizma pa je Marinova družina: stari Marin, njegova žena, hči Ana in sin Andrej z ženo Barbaro in otrokoma. To naj bi bil nekakšen »prvi plan« romana; vse druge ljudi in dogodke pa priključijo v ospredje kontakti samih Marinovih. Dejansko trajanje romana je uklenjeno v dobro leto, asociativni krog doživetij pa se širi globoko v historiat Marinove družine in prek nje v razvoj sociološke kulise. Tako imamo opraviti z družinsko kroniko, v pripoved ujeto z odločilnimi družinskimi situacijami in spremembami, ki dajejo pisatelju možnost predstavitvi najintimnejše moralne lastnosti posameznikov, za nekatere tudi nastajanje in posledice teh lastnosti. V doživljajske in moralne posebnosti orientirana pripoved že v naprej izključuje izrazitejše fabulativne prijeme, česar v večjem obsegu ne pozna niti izročilo slovenskega pripovedništva, še zlasti, če pomislimo na mogočne fabulativne organizme ruskega in sovjetskega romana. Seveda ima to spoznanje za Suhodolčanov roman določene meje: dogajanje romana je vezano na relativno ozek prostor in kot rečeno, avtorjeva analitična pozornost je predvsem usmerjena v intimnost ljudi.

In kakšni so Suhodolčanovi ljudje?

Stari Marin je z vsem svojim ravnanjem in z veljavo v domačem kraju gotovo najbolj izvirna, pa tudi za bralce najbolj zanimiva figura, deležna največ avtorjeve oblikovalne pozornosti. Stari Marin je s svojim življenjem nosilec ene izmed idej romana. Odločilno za njegovo življenje je bilo, da je moral prekiniti študij, se vrniti na domačijo in po očetu prevzeti novo tatro, tovarnjak, s katerim se prevozi skozi vse življenje. Prevzem domačije ga je priklenil za vedno na odmaknjeni trg, pa si je izsanjal in tudi uresničil svoj drugi svet, v katerem je lahko izživel vse tisto, česar mu majhni eksistenčni prostor ni dopuščal. Ta njegov drugi svet je pisatelj oblikoval z romantično toplino, postavljen je v mariborski kinobar, in tu se srečuje Marin z nekdanjim svetom, z bankirji, tovarnarji, diplomati in kapitani. Tu veljajo posebne zakonitosti, predvsem pa se sprošča človekov sentimentalni ali fantazijski svet, ki ga je ono resnično življenje že zdavnaj in nepreklicno izključilo. Sicer pa ima Marin v svojem kraju izjemen položaj, tatra mu omogoča materialno neodvisnost, kot »stari morski volk« v baru je prerastel okolje, kar pogosto manifestira pri kartah, predvsem pa, kadar govori na pogrebih ugodnih

* Leopold Suhodolčan, Svetlice. Obzorja 1965.

domačinov. Mimogrede: eno najboljših mest v romanu je poglavje, ki popisuje Marina, ko se uro pred pogrebom prijatelja in sodnika Korošca vrne domov, in ko se preoblači, sestavlja v mislih govor; s tem poda avtor resnično Koroščevo biografijo in hkrati tisto, kar je bilo namenjeno za javnost. Za Marina je značilen tudi odnos do svojih otrok: prepustil ju je življenjskemu toku, vrgel ju je v valove z namenom, naj se sama naučita plavati in naj sama priplavata do svojega brega. V času, ko ga avtor prikazuje še pri zadnjih močeh in v zatonu, živi dosledno, do domačih in znancev z določeno distanco in trmasto vztraja, da bi tudi fizično ne popustil.

Njegovemu življenjskemu stilu se je popolnoma prilagodila žena, stara Marnica, podoba žrtvujoče se žene in matere: na domu vzdržuje življenjski red, pa je neopazna, hčerki Ani gre s svojo dobroto in potrpežljivostjo celo na živce.

Kaj je s to Ano? Šestintridesetletna učiteljica je, in vse, kar napravi s seboj in z ljudmi okoli sebe, ima jasen namen: prizadeti okolje. Dva moža spravi v bolnišnico, postopnemu padanju drugega, Simona Takina, je bralec priča. Vsi Anini zlobni naklepi imajo groteskne poteze, tudi njen drugi mož Simon Takin je podan skozi povečevalno steklo pisateljve ustvarjalnosti. Ta človek je ločenec, pusti bolno ženo in tri otroke: ko se z Ano vračata s poročnega urada, ga otroci pričakajo in starejši ga okamenja. Ana uživa pri tem, ko ruši druge: to počne iz nekega neprav motiviranega razočaranja, pravzaprav iz prepotenciranega razočaranja. Človeško skoraj nepojmljivo je, da pošlje svojega nesrečnega Simona Takina k svakinji Barbari, »da bi porušil njene oltarčke«. Kondenzirana zloba v grotesknih podobah.

V realnejših okvirih se gibljeta Andrej in Barbara. Odtujevanje med njima se stopnjuje iz dneva v dan: roman ima seveda namen pokazati stopnje in posamezne postaje njunega odtujevanja. Andrej je premagan slabič, ničesar ne izpelje do konca, nedosleden je, v službi ima položaj ob birokratu in sitnežu (tudi groteskno oblikovan) Pivcu; kar pa je najhujše, je spoznanje, da ni niti senca očetove suverenosti in samozavesti. Temu fantu se ni posrečilo ustvariti drugega sveta, kjer bi se lahko sproščal, bežna erotična avantura z Lizo Mahovo in zdravljenje pri prijateljih je le ponesrečeno nadomestilo za to. Njegova usoda je in bo v tem, da bo ostal anonimen povprečnež kot zastopnik dezorientiranega mlajšega rodu, ki ne more po poteh iluzij svojih očetov, svojih si pa ni sposoben ustvariti in se zgubi zato v labirintu moralnih kriz. Andrej se na teh brezciljnih pohodih dosti srečuje z novo podeželsko trško družbo, ki veliko modruje o današnjem času, o svetu in problemu malega naroda v njem, o slovenstvu nekoč in danes, zanimivo pa je, da je pisatelj ta novi rod podal samo pri besedah ali kvečjemu še pri erotičnih odisejadah. V teh pogovorih je ujeto razpoložensko ozračje sociološkega ozadja.

Bistveni Barbarin problem je v njeni erotični neprebujenosti. Po desetih letih zakona z dvema otrokoma se šele sreča z moškim, ki prebudi v njej žensko. Zgodba o njeni erotični pustolovščini s trgovskim potnikom pušča vtis skonstruiranosti in hotenosti. Prvo intimno srečanje s Kosom je postavljeno v smučarski dom pod Uršljo goro; Kosov škandal, ko razlaga gostom o svoji erotični pustolovščini, nikakor ni prepričljiv, pisatelj ga je potenciral. Če bi Kosovo bahaštvo uklenil v krog njegovih prijateljev ali vsaj pivskih tovarišev, bi postal dogodek sprejemljivejši. Po tem dogodku, ki bi moral prizadeti Barbaro do tolikšne mere, da bi bila avantura s Kosom opravljena, pa jo v

prihodnjem poglavju srečamo, kako ga pričakuje z odločitvijo, da bo odšla z njim. Ta prehod ali sklep med enim in drugim dogodkom, med prvim spoznanjem in odločitvijo je pisatelj vsilil, da bo pripeljal Barbaro do končnega spoznanja in razočaranja. V tem primeru je najopaznejši fabulativni spodrsrljaj. Barbara doživi dokončno razbitje utvare o intimnem sožitju med moškim in žensko, prvi je slabič, drugi je brutalen sebičnež in njena odločitev je odhod, toda kam, v nov labirint sebičnosti, strasti in nemoči med človeškimi odnosi? Njeno spoznanje je dokončno in vendar odhaja, kakor da bi se ujela v novo utvaro, češ da je kje svet, kjer bi lahko zaživela neovirano in sproščeno.

Tako vsi člani Marinove družine manifestirajo misel o življenjski dvojnosti, razcepljeni na uklenjeno resničnost in na fantazijsko oblikovani, vsestransko sproščujoč življenjski prostor.

V Marinovi starejši generaciji, v družbi ljudi, ki živi bolj v spominih in varstvu nekdanje veljave, za katero so nekoč mislili, da so jo imeli, so zanimivo podani domačini Konec, z nekdanjo željo po županstvu, Smrečnik, z željo, da bi bil spoštovan družinski oče, Grof, raziskovalec in neuspel iznajditelj, živeč v utvari svoje veličine in uklenjen v mizeren zakon. Izjemni pojavi sta samosvoj proletarec Sabodin, po Marinovem pojmovanju osebnost, in župnik Lučman, ki je bil skupaj s Sabodinom v taborišču in si je izoblikoval svoj osebni nazor med življenjem in vero.

Tako se srečanje s temi ljudmi strne v neveselo spoznanje, da je v človeškem življenju še toliko nečloveškega, in da se le tu in tam zablešče v njem svetlice, iskrice dobrega ali sončne prelihe, ki naj bi simbolizirale svetle trenutke v človekovem življenju. V tem pogledu je Suhodolčanov roman značilna in zgovorna diagnoza slovenskega podeželja. Ostane le vprašanje, kako od tu naprej? Po vsem, kar se je zrušilo v moralnih lastnostih in etičnih kategorijah, ne bo verjetno preostalo nič drugega kot začeti na novo: oblikovati bo treba nov kodeks vrednosti v skladu z dosedanjo vednostjo o človekovem intimnem in vesoljskem prostoru, na čim bolj realnih temeljih in seveda brez utvar.

K estetskemu doživljanju romana veliko pripomorejo Suhodolčanova iskanja situacijam ustreznih oblikovnih in stilnih elementov; nekaterih niti ni mogoče prenesti v opis. Predvsem je izredno funkcionalen gladko tekoč stavek, v katerem se neprisiljeno prelivajo opis, miselni tok in dialog, ne da bi pri tem trpelo razumevanje. Ta stavek je v nekaj primerih tudi po tri strani dolg. Večinoma je v takšne stavke ujel pisatelj asociativne trenutke, celotno, zaokroženo podobo, ki jo neki dogodek sproži v posamezniku. Teh primerov je več zlasti v prvem poglavju, zelo značilen je ob zaključku prvega dela romana, na Koroščevem pogrebu:

»Andrej se je za trenutek ujel s pogledom sodnikove hčere, kako me je pogledala, si je rekel, kako da sem obstal prav na tem mestu, ljudje govorijo, da je pred nekaj dnevi končno diplomirala na ljubljanski univerzi, a ni res, še zmerom je absolventka...«

Posebnost Suhodolčanovega romana so tudi surrealistični odstavki, na primer zapis skupinskih misli v gostilni pri stari pošti, ali pogovor starega Marina s pokojnim Koroščem kot sredstvo za prikaz, kako se Marinovo življenje nagiba.

Oblikovalno voljo izpričujejo tudi posrečena mesta, ko pisatelj preide z dejanskega poteka dogodka na opis ustreznega simbola. Ko se Barbara znajde pri stari mazački v Celju, da bi ji odpravila, vseskozi dokaj zavestno dojema

gnusne priprave za operacijo, ko pa se operacija začne, se njen tok misli preklopi na mladostni spomin, ko so sadistični fantini ubijali mačko tako, da so jo metali v zid. Situacija dobi s takšno podobo nove dimenzije. Takšne in podobne, večinoma prav posrečene stilistične domisleke srečuješ skozi vso Suhodolčanovo kroniko o Marinovi družini in v valovanju fabulativne moči in nemoči so to posrečene oblikovne svetlice.

Francè Vurnik

LEOPOLD SUHODOLČAN, VELIKAN IN PAJAC. Z vrsto mladinskih knjižic, ki jih je napisal Leopold Suhodolčan, se ta pisatelj uvršča med naše najplodovitejše mladinske avtorje, se pravi med tiste ustvarjalce, ki naj bi s svojim delom nudili mlademu bravcu prvi kontakt z literarno in prek nje seveda z realno navzočnostjo življenjske objektivnosti, v kateri žive. Brez dvoma stoji tedaj mladinski pisec ne samo pred odgovorno, marveč tudi pred težko nalogo, kako stvari, ki se od zunaj zrcalijo vanj ter ga vznemirjajo, predstaviti nazaj v prostor ter jih določiti s tistimi dimenzijami, ki tem stvarjem lahko dajo resničnost in verjetnost, hkrati pa ta prostor primakniti tako zelo do braveca, da bo postal njegova last — da bo namreč takšen kot njegov doživljajski svet; to je adekvaten bravčevi razvojni psihološki stopnji. Če upoštevamo pri tem tudi estetski red in soodvisnost stvari, ki jih podaja avtor, je potemtakem mogoče reči, da tako nastalo delo neposredno opravlja med bravci vsestransko funkcijo osveščanja, zakaj iz takšne stvaritve govorijo ljudje in predmeti sami — in razumljivo je tedaj, da je vsestranski učinek prek tako nenavadne zveze s svetom veliko globlji in uspešnejši, kakor če bi ga iskali pri še tako izvrstnem pedagogu. Pričujoča Suhodolčanova knjiga Velikan in Pajac* se omenjeni vlogi vsaj z določenih strani približuje.

Tematsko črpa avtor svojo snov iz današnjih družbenih razmer, dasiravno je svojo pripoved uokviril v zunanjo zgradbo Cervantesovega Don Kihota: Velikan (Don Kihot), ki živi v iluzornem prepričanju, da so ljudje dosegli že tisto materialno blagostanje, ko si vsakdo »vzame« po potrebi karkoli, in da so tudi ljudje postali etično dobri, doživi na popotovanju s vojim prijateljem bistrim in pametnim Pajacem (Sančo Pansa) ob stiku s popolnoma drugačno — sedanjo — stvarnostjo vrsto zapletov: med drugim ju napode iz trgovine, kjer Velikan v prepričanju, da so minili časi, ko so ljudje za izbrane reči dajali denar, »pomerja« obleko, doživita kaj neljubo usodo v hotelu Planet, zatem v neki delavski četrti rešita s posredovanjem pri delavskem svetu Mihnovi družini stanovanjske stiske, razkrinkata družbo goljufov Grofa in Barona itd. Veliki »Don Kihot« velja v vseh teh primerih za nenormalnega, celo za nemogočega, zakaj ljudje ne le, da še niso uresničili sanj o lepi, zadovoljujoči prihodnosti, ampak tudi sami še niso postali človeški, kot kažejo gospod Lepoglavec ter Grof in Baron. Kajpada tudi preostali nastopajoči v Velikanovih očeh niso nič drugega kot ljudje davne preteklosti, pa zategadelj ni nič presenetljivega, če ga ti ljudje ne marajo. Iz konfliktov z njim ga po navadi izvleče Pajac, deček, ki mu je zvest prav zaradi želje, da bi mu pomagal. Sicer pa je malo prepričljivo njegovo altruistično ravnanje ter zavzemanje za

* Leopold Suhodolčan, Velikan in Pajac, Mladinska Knjiga 1965.